

СЛОВОСПОЛУКИ З ЛЕКСЕМОЮ «ВІЙНА» В МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

Олена Єфименко

аспірант кафедри документознавства,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401
lenabalenko@ukr.net

АНОТАЦІЯ

У статті, на основі аналізу періодики, розглянуто вживання словосполук з лексемою війна. Виділено групи стійких словосполук на військову тематику. Встановлено, що найактивнішого вияву словосполучення військового походження набувають у суспільно-політичних текстах у зв'язку із бойовими подіями на Сході України та подіями у суспільстві. Це і мовні, і релігійні війни та війни за інтернетний простір.

З'ясовано, що поповнення мовленнєвого запасу є спеціальна лексика в переносному значенні. У вербальне оформлення вводять слова, що репрезентують військову сферу, для вираження суперництва, конкуренції.

Встановлено, що лексема війна в прямому та переносному значеннях побутує практично у всіх сферах суспільства.

Ключові слова: лексема війна, військова сфера, військова метафора, мовна війна, релігійні війни, війна за інтернетний простір.

Для цитати:

Єфименко О. Словосполучення з лексемою «війна» в мові української періодики. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2017. Вип. 22 (2). С. 50–61.

Вступ

Тема дослідження функціонально-семантичних параметрів нових усталених словосполук у суспільно-політичній сфері є

актуальною на сучасному етапі. Не залишилось поза увагою і вивчення словосполук на військову тему, точніше словосполук із лексемою «війна». Під дією позамовних чинників ці словосполучення активізувалися, що дає підставу винести їх в окрему тематику сталих словосполук.

Лексема війна має винятково важливу роль в україномовній культурі та докладно представлена в філософії, історії, політології. У лінгвістиці війна є «реально існуючою формою буття культурного феномену» (В. І. Карасик) (Єрофеева, 2015). Тема конфліктів, війн, протистоянь завжди займали важливе місце в людській свідомості. Вона не була предметом спеціального наукового дослідження у мовознавстві останніх десятиліть (Смерчко, Куцик, 2011). У сучасному мовознавстві вивчення словосполук на військову тематику можливе на різному матеріалі: лексичному, фразеологічному, текстовому.

Методи дослідження

У роботі для вивчення усталених словосполук з лексемою *війна* використано методи *спостереження* та *описовий* для з'ясування стилістичного навантаження усталених словосполук.

Результати дослідження

Новітні розвідки філологічного спрямування зумовлюють жваве дослідження світосприйняття людини, структур мовної свідомості. У сучасному світі потужної інформатизації і глобалізації простежується і надалі тенденція до активізації міжкультурних контактів, що віддзеркалюються на різних рівнях світогляду, з одного боку, і мови – з іншого. У процесі контактів упродовж історії людства спостерігалися зіткнення різних інтересів, що призводило до конфронтації і навіть до військових конфліктів (Верьовкін, 2013).

Зростання протистоянь у сьогоденному високотехнологічному світі цілком природно зумовлює пошук тих компромісно-конструктивних моделей співіснування етносів, які сприятимуть врегулюванню відносин між представниками різних соціокультур і запобіганню військового розв'язання конфліктів. Життя сучасного світу диктує орієнтири і науковим спільнотам різних

сфер знання, зокрема й філологічного. За «Великим тлумачним словником сучасної української мови» Бусела В. Т. слово «війна»: «1. Організована збройна боротьба між державами, суспільними класами. **Громадянська**... – організована збройна боротьба за державну владу між конфронтуючими класами та соціальними групами всередині країни. **Повітряна**... – у міжнародному праві – ведення воюючими сторонами воєнних дій у повітряному просторі. **Світова**... – глобальне протиборство коаліцій держав із застосуванням засобів збройного насильства, що охоплює велику частину країн світу. Ядерна ... – війна, в якій основним засобом ураження є ядерна зброя. 2. Стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба» (Бусел, 2016).

В українському інформаційному просторі висвітлення війни на Сході України зламала звичні західні формати, які після 90-х років ХХ ст. начебто стали звичними і для наших ЗМІ. Сучасний контекст словосполук на військову тематику – нагадують аналогії словосполук Другої світової війни. У новітніх текстових просторах можна виділити інтенсивну активізацію одних і тих же словосполук: *дефіцит сучасних озброєнь, невідконтрольний відрізок державного кордону, окупаційна адміністрація, територіальні претензії* та ін.

Під час Другої світової війни патріотизм був основою державної ідеології, ситуація зобов'язувала до мобілізації всіх сил і засобів народу на розгром ворога: *мужність захисників, героїчні дії захисників Києва, Одеси..., мужність партизанів, підпільників* (Гула, 2013).

Звичайно ж, розуміння патріотизму в незалежній Українській державі відрізняється від комуністичного. Можна деталізувати ці відмінності: *українська оборонка, ліга оборонних підприємств, союз оборони, оборона Донецького аеропорту*. В українській національній самосвідомості це поняття утвердилося як любов до всього рідного, глибинного, материнського. Тобто, поняття патріотизму як категорії соціальної філософії в Українській незалежній державі очистилося від штучних інтернаціоналістських догм, набрало природного національного змісту, як і в будь-якій національній державі (Карпенко, 1997).

На сьогоднішній день в українському суспільстві слово *війна* вживають передусім у прямому значенні: організована збройна боротьба між державами (*відкрите протистояння, дискримінаційне втручання, блокада окупованих територій, повномасштабна війна, війна в Україні, гібридна війна*) (Навальна, 2006).

Композиційний малюнок репрезентації лексеми *війни* об'єднує повторювані словосполучення «руйнування суспільства», «гуманітарна катастрофа», а також деталізація образу хаосу, розрухи, напівтемних підвалів – бомбосховищ («*нацисти кийвської хунти*»; *неконтрольовані бойовики; летальна зброя; блокада окупованих територій; «мова ворожнечі»; «зачистка територій»; російський гумконвой; обстрілювати околиці прифронтового міста; ховатися у «безпечних місцях»*).

Віна на Сході України дала чималий лексичний матеріал для нашої роботи. У сучасній пресі з'являються багато словосполук, які на сьогоднішній день є сталими. Тут можна виділити такі групи стійких словосполук:

- **назва війни:** *антитерористична операція (АТО), гібридна війна, нинішня війна, збройний конфлікт, російська агресія, тліючий конфлікт, широкомасштабна агресія Росії, російська військова інтервенція, інтервенція на Донбасі, російсько-українська війна та ін.;*
- **озброєння:** *літальна зброя, нелітальна зброя, надпотужніша гвинтівка ручної роботи калібру 14,5 мм, радіолокаційна станція кругового огляду, зенітно-ракетний комплекс, ручний протитанковий гранатомет РПГ-7В, протитанкові керовані ракети (ПТУР), бойові модулі, цифрова система управління вогню та ін.;*
- **економічні наслідки війни:** *фінансування тероризму, транспортна блокада, канал прямого фінансування терористів, перехресне субсидування, занижений тариф, програми імпортозаміщення російських комплектуючих, торгівля з ворогом, фінансування війни проти України та ін.;*
- **соціальні наслідки війни:** *країна жидо-бандерівців, абстрактні зрадники, підконтрольні ворогу території,*

підконтрольні Україні райони, окуповані території, брак залізничного сполучення між половиною підконтрольної Україні частини Луганщини, окупація росіянами південної частини області, внутрішньо переміщені особи, житло для переселенців, особи в камуфляжі, російська пропаганда, озброєні нерозпізані групи, співпраця місцевих громадян із ворогом, грошові виплати від окупантів, колабораціоністська діяльність, прихильники «руського мира», допомога волонтерів, мислення про «укропів» («фашистів») та ін.

Перебуваючи в постійному русі, мова «шукає» нових впливових мовленнєвих засобів. Одним із осередків поповнення мовленнєвого запасу є спеціальна лексика в переносному значенні, що під дією різних чинників мови набуває позитивної або негативної оцінки (Солгник, 1981). Використання спеціальної лексики в переносному значенні перебуває в центрі уваги важливих процесів, що відбуваються в мові та ЗМІ.

Завдання цієї лексики – «оживлення» мови, виразність, що злагоджено сполучається з функцією соціальної оцінки позначуваною переносним використаною лексемою змісту.

У вербальне оформлення вводять слова, що репрезентують військову сферу, для вираження ворожості, суперництва, конкуренції (часто нездорової). Напр.: *війна* в тексті ЗМІ зіставляється зі значенням «боротьба», «недоброзичливе ставлення» (Ільченко, 2015). Напр.: *«Це і захоплення територій, і скорочення врожайності, війни за воду та харчування – це мільйони по всій планеті».* («Україна молода», 29.03.2017); *«Битва за врожай»* (заг., «Дзеркало тижня», 22–11.06/07.2017); *«Українське підприємство продовжує наповнювати бюджет країни, попри хижі атаки з боку депутатів...»* («Дзеркало тижня», 22–11.06/07.2017); *«Лук'янівський ринок переходить від штурмів до позиційної війни»* (заг., «Тиждень», 3.04.2017); *«Земельні війни у Згурівці: фермери повстали проти прокурорського свавілля»* (заг., інформаційний портал «Моя Київщина», 28.06.2017); *«Валютні війни»: чи є загроза для України»* (заг., «Економічна правда», 2.09.2015).

Ми можемо зробити висновок, що поява таких словосполук зумовлена тим, що відбулися зіткненням інтересів в економіці й торгівлі, негативними процесами в обігу грошей, конфліктами та сварками в соціумі (Навальна, 2006).

Лексему *війна* часто вживають і в метафоричному значенні. Функціонування військової метафори вивчають переважно зарубіжні дослідники. Вони розглядають її в такому плані: військова метафора в політичному ракурсі (Н. С. Ворона, Е. К. Мохова) (Серебрянська, 2016); у плані розвитку ЗМІ (Є. В. Брисіна, Е. В. Будаєв) (Серебрянська, 2016); у мові спорту (А. А. Єлістратов) (Серебрянська, 2016).

Це дає нам підставу поділити метафоричні словосполуки на дві групи:

- І група: військові метафори з лексемою «*війна*». Напр.: «*Політична зовнішня реклама-2014: війна за бренди*» (заг., «Слово і діло» головний сайт про політиків, 17.10.2014), «*Мовні війни. Кому заважає українська мова в Україні*» (заг., «Експрес», 17.02.2017), «*Мета інформаційної війни – послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні*» («Українська правда», 20.04.2006), «*Бійка вболівальників у Львові: фанатські війни чи провокація*» (заг., «Галичина спортивна», 2.05.2017);

- II група: метафори з лексичним значенням «*війна*». Напр.: «*Одебрехт*» – *детонатор політичних змін у Бразилії*» (заг., «День», 20.03.2017), «*Релігійне протистояння в Україні: в Раді пишуть нові закони, а в УПЦ побоюються силових захоплень церков*» (заг., «Сьогодні», 30.03.2017), «*Новий проект закону, зареєстрований в Раді, може не тільки легалізувати церковне рейдерство, а й спровокувати міжконфесійні конфлікти, кажуть в УПЦ*» (заг., «Сьогодні», 30.03.2017), «*У заході взяли участь понад 500 фахівців у сфері комп'ютерних технологій та безпеки кіберпростору із 20 країн світу*» (заг., «День», від 16–17.06.2017), «*Це я про заборону підрозділів російського кібер-війська в Україні...*» («Український тиждень», 2–8.06.2017).

На основі наведених прикладів, ми можемо зробити висновок, щодо переліку тем вивчення лексеми зі словом *війна*, можна додати ще й такі розділи: *мовна війна* («*А вже коли*

почалася війна, до мене нарешті прийшло розуміння, чому перейти на українську вкрай важливо, що це один зі способів **немілітарної оборони країни**» («Український тиждень», 12.05.2017); «Зв'язок російської агресії з **мовним питанням** полягає в тому, що Росії вдалося окупувати ті частини нашої території, де відбулася тотальна зачистка всього українського включно з українською мовою» («Український тиждень», 04.05.2017)), *релігійні війни* («Причому **релігійну війну** я буду тлумачити дуже широко – це не тільки військові дії між державами, але й особисті відносини між людьми, а також ставлення людини до самої себе» («АРАТТА (Український національний портал)», 11.04.2012); «Навіщо створювати в Україні підстави для **протистоянь на релігійному ґрунті**» («Релігія в Україні», 25.05.2017)), *війна за інтернетний простір* («**Війна за інформаційний простір: які засоби боротьби використовують сьогодні у ЗМІ**» (заг., «Стопкор. Інформаційний портал», 05.09.2017); «**Отже, з-поміж характерних рис інформаційних атак на соцімережі** можемо виокремити: перше – нагнітання» («Стопкор. Інформаційний портал», 05.09.2017)).

Сучасна мовна ситуація в Україні є насамперед результатом тривалої війни проти української мови, української ідентичності й української державності. Тому словосполучення на мовну тематику стали актуальними, напр.: *гостра мовна проблема, міф про «зіпсованість» української мови, інформаційна війна проти української мови, мовна складова гібридної війни, російсько-українська війна.*

Причини релігійного протистояння сьогодні носить і православний напрямок. Це пов'язано з протистоянням між Українською православною церквою, яка перебуває в юрисдикції Московського патріархату, та Українською православною церквою Київського патріархату. Конкуренція між цими центрами полягає в тому, щоб забезпечити вплив на мільйони православних, закріпити за собою більшу територію впливу. Напр.: *переплетіння міжконфесійних і міждержавних конфліктів, кризові процеси у релігійно-церковній сфері, ризики релігійного конфлікту, локальні війни за приналежність парафій.*

Війна за інтернетний простір або її ще називають мережева війна – це форма ведення конфліктів, коли її учасники застосовують мережеві форми організації, доктрини, стратегії та технології, пристосовані до сучасної інформаційної доби. Звичайними учасниками таких мереж можуть бути терористи, кримінальні угруповання, громадські організації та соціальні рухи, які використовують децентралізацію та є гнучкими мережевими соціальними структурами (Інтернет джерело). Напр.: *російська кібер-загроза, злам поштових серверів, хакерські атаки, рух хакерів, хакерські спільноти, підрозділи російського кібер-війська.*

Висновки

Отже, лексема *війна* в прямому та переносному значеннях побутує практично у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, позначаючи суперництво, змагання, ворожнечу, сварки, боротьбу, протистояння тощо. Під дією позамовних чинників лексема *війна* активно увійшла до сталих словосполук мови періодики. Тему дослідження можна продовжити в наступних розвідках, розширивши тематику.

Література

- Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: Перун, 2016. С. 16–96.
- Верьовкін В. В. Когнітивна інтерпретація найменувань концепту *війна* у давньогрецькій і латинській мовах. *Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова*. 2015. № 12. С. 25.
- Верьовкін В. В. Відображення уявлень про війну в античній і сучасній мовній свідомості (на матеріалі давньогрецької, латинської, англійської, німецької та української мов) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.17. К., 2013. С. 19.
- Гула Р. В. Патріотизм в Україні: уроки минулого, сучасний стан, погляд у майбутнє. *Архів України*. 2013. № 6. С. 38–45.
- Срофеева І. В. Концепт «війна» в сучасному медіа тексті: репрезентація традиційних моделей. *Вчені записки*. 2015. № 2 (61). С. 72–82.
- Льченко О. А., Сінна Л. Ю. Спеціальна лексика сучасних україномовних ЗМІ : функціональний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 52. С. 119–120.
- Карпенко В. П. Хто є патріот України [Електронний ресурс]. Вечірній Київ, 1997. Режим доступу: <http://www.vox.com.ua/data/osnovy/2006/01/19/hto-ye-patriot-ukrainy.html>.

- Навальна М. І. Війни загарбницькі й «солодкі» (семантична динаміка лексеми війна в сучасній мовній практиці). Культура слова. 2006. № 66–67. С. 88–90.
- Політичний енциклопедичний словник [Електронний ресурс] / Л. М. Погрібна, І. О. Поліщук. Х. : Право, 2015. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
- Серебрянська І. М. Метафорична модель освіта – війна в сучасній терміносистемі української мови (на матеріалі медіа-текстів). *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2016. № 17. С. 153–162.
- Смерчко А. К., Куцик О. А. Відбиття антиномії мир – війна у фразеології (на матеріалі української та російської мов). Молодь і ринок. 2011. № 11 (82). С. 87–90.
- Солганик Г. Я. Лексика газеты (функциональный аспект). М. : Высш. школа, 1981. С. 112.
-

УДК 811.161.2:070

СЛОВСОЧЕТАНИЯ С ЛЕКСЕМОЙ «ВОЙНА» В ЯЗЫКЕ УКРАИНСКОЙ ПЕРИОДИКИ

Елена Ефименко

аспирант кафедры документоведения,

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»,
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401
lenabalenko@ukr.net

АННОТАЦИЯ

В статье на основе анализа периодики, рассмотрены употребление словосочетаний с лексемой война. Выделены группы устойчивых словосочетаний на военную тематику. Установлено, что наиболее активного проявления словосочетания военного происхождения приобретают в общественно-политических текстах в связи с боевыми событиями на Востоке Украины и событиями в обществе. Это и языковые, и религиозные войны и войны за интернетное пространство.

Было выяснено, что пополнение речевого запаса является специальная лексика в переносном смысле. В вербальное оформление вводят слова, представляющих военную сферу, для выражения соперничества, конкуренции.

Установлено, что лексема война в прямом и переносном смыслах бытует практически во всех сферах общества.

Ключевые слова: лексема война, военная сфера, военная метафора, языковая война, религиозные войны, война за интернетное пространство.

Для цитаты:

Ефименко Е. Словосочетания с лексемой «война» в языке украинской периодике. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. Вып. 22 (2). 50–61 [на укр. языке].

UDC 811.161.2:070

**QUALIFICATIVE WITH LEXEM «WAR»
IN THE UKRAINIAN PERIODIC LANGUAGE**

Olena Efimenko

postgraduate of Document Science Department,
SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda»,
30 Sukhomlynskyi Str., Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg., Ukraine, 08401
lenabalenko@ukr.net

ABSTRACT

In the article, on the basis of analysis of periodicals, the use of combinations of words is considered with a lexeme war. The groups of proof combinations of words are selected on a military subject. It is set that more active display of combination of words of origin is acquired in social and political texts in connection with battle events on East of Ukraine and events in society. It is and linguistic, and religious, wars and wars for internetniy space.

It is found out, that addition to the vocal supply is the special vocabulary in a portable value. In verbal registration enter words which present a military sphere, for expression of rivalry, competition.

It is set that lexeme war in direct and portable values exists practically in all spheres of society.

Key words: *a lexeme is war, military sphere, military metaphor, linguistic war, religious wars, war, for internetniy space.*

For citation:

Yefymenko, O. (2017). Slovospoluky z leksemoyu «vijna» v movi ukrajynskoyi periodyky [Qualificative with lexem «war» in the ukrainian periodic language]. *Psycholingvistyka – Psycholinguistics*, 22 (2), 50–61 [in Ukrainian].

References

- Busel, V. T. (2016). *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrajynskoyi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin : Perun [in Ukrainian].
- Verovkin, V. V. (2015). Kohnityvna interpretatsiia naimenuvan kontseptu viina u davnohretskii i latynskii movakh [Kohnityvna interpretatsiia naimenuvan kontseptu viina u davnohretskii i latynskii movakh]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. Drahomanova – Scientific journal M. Drahomanova National Pedagogical University*, 12, 25 [in Ukrainian].
- Verovkin, V. V. (2013). Vidobrazhennia uiavlenn pro viinu v antychnii i suchasni movnii svidomosti (na materialy davnohretskoi, latynskoi, anhliiskoi, nimetskoj ta ukrajynskoi mov) [Reflection of representations about the war in ancient and modern language consciousness (based on Greek, Latin, English, German, and Ukrainian languages)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Drahomanova National Pedagogical University [in Ukrainian].
- Gula, R. V. (2013). Patriotyzm v Ukraini: uroky mynuloho, suchasnyi stan, pohliad u maibutnie [Patriotism in Ukraine: lessons of the past, current state, look into the future]. *Arkhiv Ukrainy – Archive of Ukraine*, 6, 38–45 [in Ukrainian].
- Erofeeva, I. V. (2015). Kontsept «viina» v suchasnomu media teksti: reprezentatsiia tradytsiinykh modelei [Concept «war» in the modern media text: representation of traditional models]. *Vcheni zapysky – Scientists note*, 2(61), 72–82 [in Ukrainian].
- Ilchenko, O. A., & Sinna, L. Iy. (2015). Spetsialna leksyka suchasnykh ukrainomovnykh ZMI: funktsionalnyi aspekt [Special vocabulary of modern Ukrainian-language media: functional aspect]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»*, 52, 119–120 [in Ukrainian].
- Karpenko, V. P. (1997). Khto ye patriot Ukrainy [Who is the patriot of Ukraine]. *Vechirnyi Kyiv – Evening Kiev*. Retrieved from <http://www.vox.com.ua/data/osnovy/2006/01/19/hto-ye-patriot-ukrainy.html> [in Ukrainian].
- Navalna, M. I. (2006). Viiny zaharbnyski y «solodki» (semantychna dynamika leksemy viina v suchasni movnii praktytsi) [Wars are invading and «sweet»]. *Kultura slova – Culture of the word*, 66–67, 88–90 [in Ukrainian].
- Pohribna, L. M., & Polishchuk, I. O. (2015). *Politychnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Political Encyclopedic Dictionary]. Kharkiv : Pravo. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki> [in Ukrainian].
- Serebryanska, I. M. (2016). Metaforychna model osvita – viina v suchasni terminosystemi ukrajynskoi movy (na materialy media-tekstiv) [Metaphorical

model education is a war in the modern terminology system of the Ukrainian language (on the material of media texts)]. *Doslidzhennia z leksykologii i hramatyky ukrainskoi movy – Research on lexicology and grammar of the Ukrainian language*, 17, 153–162 [in Ukrainian].

Smerchko, A. K., & Kutsik, O. A. (2011). Vidbyttia antynomii myr – viina u frazeolohii (na materiali ukrainskoi ta rosiiskoi mov) [Revive of the antinomy of the world – war in frazeology (on the material of the Ukrainian and Russian languages)]. *Molod i rynok – Youth and the market*, 11 (82), 87–90 [in Ukrainian].

Solganik, G. Ia. (1981). *Leksyka hazety (funktsionalnyi aspekt) [The lexicon of the newspaper (functional aspect)]*. Moskva: Higher school [in Russian].

Подано до редакції 15.05.2017

Рецензовано 17.06.2017

Прийнято до друку 31.10.2017

